

DOI: 10.11649/abs.2015.002

Joanna Joachimiak-Prażanowska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Bydgoszcz

Północnokresowe cechy fleksyjne w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” w dwudziestoleciu międzywojennym

Opracowania dotyczące polszczyzny północnokresowej, którymi dziś dysponujemy, są bardzo ciekawe i niewątpliwie wartościowe¹. Traktują m.in. o dobrze poznanym już XIX-wiecznym² dialekcie kulturalnym³, o powojennej polszczyźnie wileńskiej⁴.

Kulturalny wariant języka polskiego na kresach północno-wschodnich w dwudziestoleciu międzywojennym, czyli ogniwo łączące XIX-wieczną polszczyznę północnokresową z jej odmianą powojenną (radziecką), nie doczekał się jeszcze całościowej analizy.

¹ Zob. obszerną bibliografię, którą sporządziła Zofia Sawaniewska-Mochowa (1991, ss. 223–254, 1995, ss. 265–282) oraz Jolanta Mędelska (MędJP-II, 2000, ss. 617–649; MędJP-III, 2001, ss. 393–419).

² Por. Turska (1930); Trypućko (1955, 1957); Kurzowa (Kurzw, 1993); Sawaniewska-Mochowa (1990, 2002).

³ W artykule terminu dialekt kulturalny używam w takim rozumieniu, jakie zaproponowała Zofia Kurzowa: „[...] jest to pewien upowszechniony w warstwach wykształconych (kulturalnych) sposób realizacji języka ogólnego z zachowaniem tylko pewnych, najsilniejszych cech dialektalnych” (Kurzw, 1985, s. 106).

⁴ Ważniejsze prace z tego zakresu to: Mędelska (1993); MędJP-II (2000); MędJP-III (2001); MędPW (1999); Masojć (2001). Por. też artykuły: Nagórko (1992); Sordyl i Witkowski (1993).

W dorobku językoznawców przedwojennych znajdujemy jedynie przedstawiony przez Halinę Turską (1930) opis polszczyzny niewykształconych mieszkańców Wilna, pracę z zakresu poprawności językowej Jana Szweda (SzwM, 1931) oraz zaledwie cztery niewielkie artykuły. Dwa z nich traktują o błędach językowych polskiej młodzieży szkolnej (Sykulski, 1935/1936; Pizło, 1936/1937), dwa – o litewskim podłożu osobliwości spotykanych w mowie Litwinów posługujących się językiem polskim⁵. Pewne informacje o regionalizmach północno-wschodnich, żywych w okresie międzywojennym zawierają poradniki językowe pochodzące z początków XX w.⁶ oraz słownik S. Szobera⁷.

Uwaga badaczy współczesnych, zajmujących się północno-wschodnią odmianą polszczyzny kresowej w dwudziestoleciu międzywojennym skupia się przede wszystkim na jej wariacie kowieńskim⁸.

Dwuczęściowe studium J. Riegera (1996, 1999) przedstawia wprawdzie osobliwe słownictwo używane na Wileńszczyźnie w interesującym nas tu okresie, jest to jednak wyłącznie leksyka gwarowa. Natomiast o stanie wileńskiej odmiany polszczyzny okresu międzywojennego informuje kilka artykułów przygotowanych głównie na podstawie języka tamtejszej prasy⁹. Jedna z prac dotyczy idiolektu młodego inteligenta z Wilna (Joachimiak, 1996). Są to opracowania cząstkowe, opisujące głównie leksykę, ale też składnię czy fonetykę, które w dużym stopniu uzupełniają wiedzę o stanie wileńskiego wariantu polszczyzny północnokresowej w dwudziestoleciu międzywojennym.

W tym artykule chciałabym zaprezentować zjawiska językowe z zakresu fleksji¹⁰, wyekscerpowane z niezależnego dziennika demokratycznego, ukazującego się w stolicy Wileńszczyzny codziennie z wyjątkiem dni poświęconych, a mianowicie z „Kurierera Wileńskiego” (dalej: KW) z lat 1924–1939.

⁵ Szwejkowska (1929, 1934); por. też tej autorki: Szwejkowska (1953).

⁶ Zob. Czarkowski (1909); Łętowski (1915).

⁷ Zob. Bronicka (1997).

⁸ Por. m.in. artykuły: Bronicka (1997); Graczykowska (1999); Marszałek i Mędelska (1999); Mędelska i Marszałek (2001); Mędelska (2005). Do międzywojennej polszczyzny kowieńskiej często nawiązuje też Zielińska (2002).

⁹ Zob. m.in.: Bronicka (1995); Joachimiak (1999a, 1999b); Joachimiak, Marszałek i Mędelska (1999); Joachimiak-Prażanowska (2010). O polskiej prasie międzywojennej za wschodnią granicą traktuje również obszerne opracowanie Irydy Grek-Pabisowej, Małgorzaty Ostrówki i Beaty Biesiadowskiej-Magdziar (2008). Dotyczy ono jednak języka polskiego na Białorusi Radzieckiej.

¹⁰ Ze względu na skromne rozmiary opracowania, dostosowane do wymogów redakcyjnych, przedstawiam tu jedynie część zebranego materiału.

RZECZOWNIK¹¹

Zmiany rodzaju gramatycznego

1. Rodzaj męski jako odpowiednik ogpol. żeńskiego: **kontrol**: [...] *kapral chwycił słuchawkę i meldował*: [...] „*Kontrol linji*” *brzmiała odpowiedź* [...] – 28/90/2¹²; **tarcz**: *Wiatr powiał szeroki, uderzył w żagiel jak w tarcz* [...] – 27/20/2.
2. Rodzaj męski jako odpowiednik ogpol. nijakiego: **linoleum**: [...] *Linoleum brązowy, czarny i kolorowy* [ogłoszenie] – 25/179/4; *Otrzymano w wielkim wyborze: ceraty* [...], *linoleum korkowy* [...] – 31/70/4.
3. Rodzaj żeński jako odpowiednik ogpol. męskiego: **artel**: [...] *artel uznała, że równałoby się to zamachowi* [...] – 30/110/2; **bol** ‘ból’: *A dalej bogata tabelka chorób, leczonych, „bez żadnej boli”* – 35/100/4; [...] *leczą* [...] *od wszystkich chorób bez żadnej boli* – 35/100/4¹³.

Obszernie o wahaniach i zmianach rodzaju gramatycznego w polszczyźnie północnokresowej, będących skutkiem przechowywania dawnych postaci ogólnopolskich albo też wywoływanych oddziaływaniem obcych systemów językowych, zob. KurzW¹⁴ (1993, ss. 161–164 i 256–257) oraz MęđJP-II (2000, ss. 60–64) i MęđJP-III (2001, ss. 115–124).

W KW mamy jedną postać archaiczną: *tarcz* (SL: *używanie poetom i wierszopisom uchodzi*, SW: *dwurodz.*, SJPD: *daw.*) oraz cztery formy osobliwe: *artel*, *bol*, *kontrol*, *linoleum*, które prawdopodobnie przejęły rodzaj swych rosyjskich odpowiedników, por.: *артель*, *боль*, *контроль*, *линолеум*. Jedną z tych osobliwości znamy z gazet wydawanych pod zaborem rosyjskim (Karaś, 1996, s. 151: *artel*), dwie notowano w powojennej prasie wileńskiej (MęđJP-II, 2000, s. 60: *kontrol*, MęđJP-III, 2001, s. 116: *linoleum*). W porównaniu z licznymi przykładami zmian rodzaju występującymi

¹¹ Schemat opisu zjawisk językowych zaczerpnięty został z trzynomowej monografii Jolanty Mędelskiej (MęđJP-II, 2000, ss. 124–215).

¹² Liczby w tym zapisie oznaczają kolejno: rok wydania „Kuriera Wileńskiego”, numer, stronę.

¹³ Warto też zwrócić uwagę na femininum *cytata*, w pierwszych latach badanego okresu jeszcze w pełni normatywne (SW: *rzadziej cytāt*), później jeden z oboczników (SO, SJPD: *dwurodz.*), współcześnie – regionalizm (SPPMar: *rzad., reg., krak.*): [...] *znowu cytata z wyżej wymienionego artykułu* [...] – 26/270/2 oraz 28/240/2, 32/160/2, 33/1/4, 39/180/5. Postać *cytata* do dziś utrzymuje się na kresach północno-wschodnich m.in. pod wpływem swego rosyjskiego odpowiednika (zob. MęđJP-II, 2000, s. 61 i MęđJP-III, 2001, s. 117). Podobnie jest z femininum *plika* (SL, SW, SO, SJPD, SPP: *dwurodz.*, SPPMar: *tylko plik*), por.: [...] *niewykryci dotąd sprawcy wykradli plikę dokumentów wielkiej wagi* – 25/280/1, nadal używanym w polszczyźnie wileńskiej (zob. MęđJP-II, 2000, s. 61 i MęđJP-III, 2001, ss. 117–118, por. też: KurzW, 1993, s. 256).

¹⁴ Wykaz skrótów zamieszczam na końcu artykułu.

w późniejszej prasie wileńskiej (także w ukazującej się tuż po II wojnie światowej „Prawdzie Wileńskiej” – zob. MędpW, 1999, ss. 35–36) trzeba stwierdzić, że w KW zjawisko to odzwierciedliło się umiarkowanie.

Zmiany liczby gramatycznej

1. Liczba pojedyncza jako odpowiednik ogpol. mnogiej:

– **mistrzostwo**: [...] *T-wo Cyklistów zorganizowało Okręgowe Mistrzostwo* [...] – 24/1/4; **obrada**: *Zadecydowano, aby w przedmiocie tym odbyli specjalną obradę ministrowie obydwóch państw* – 27/70/2; **oklask**: [...] *zażądał postawienia go do walki* [...] *ze Sztekerem, co publiczność przyjęła oklaskiem* – 29/90/3; **okucie**: [...] *„Spójnia”* [...] *poleca* [...] *gwoździe, okucie do drzwi i okien, okucie piecowe* [...] – 25/100/4; **perfuma**: [...] *papier pachnie jakby perfumą czy wodą kolońską* – 38/50/4; **sport wodny**: [...] *zainteresowanie* [...] *ludności sportem wodnym* – 33/180/3; **zaświat**: [...] *nie będzie takiego filmu jak „Głos z zaświata”* [...] – 31/60/4¹⁵.

2. Liczba mnoga jako odpowiednik ogpol. pojedynczej:

– **grady**: [...] *śliwki obrodzą doskonale, o ile grady nie poniszczą zbiorów* – 38/190/6; **muzyki**: [...] *najbardziej się podobały tańce i muzyki na placach* – 31/120/2 (2 razy); **sporty**: [...] *sztuka, teatr, muzyka* [...] *sprawy kobiece, sporty* – 31/1/2 oraz 31/70/1, 31/170/2, 32/1/6, 38/1/2; **tytonie**: *Nowe gatunki tytoni i papierosów* [tytuł] – 26/1/4 (3 razy) i 27/30/4¹⁶.

3. Rzeczowniki zbiorowe w lp. jako odpowiedniki ogpol. form lm.:

– **naczynie**: [...] *skradziono jej 2 szynki, naczynie, i bieliznę* [...] – 25/80/3; **ryba**: [...] *otworzony został sklep sprzedaży żywej i świeżej ryby* – 24/121/1 (3 razy) oraz 24/62/4, 24/128/1; [...] *straż litewska aresztowała dwóch polskich rybaków za połów ryby w jeziorze granicznym* [...] – 30/150/3 oraz 33/220/2, 35/180/10, 36/180/5 (2 razy); **ubranie**: *Otwieramy niniejszym zbiórkę ubrania i bielizny* [...] – 37/301/4¹⁷.

¹⁵ Trzeba też odnotować używanie rzeczownika *obchód* ‘uroczyste świętowanie’ w lp.: *15 stycznia upływa 5-ta rocznica powstania w Kraju Kłajpedzkim. W związku z tem Związek Szaulisów organizuje w Kownie [...] uroczysty obchód* – 28/10/2; *Komuniści przygotowują obchód „międzynarodowego dnia kobiety”* – 31/30/1, *Bratnia Pomoc* [...] *urządza zabawę taneczną połączoną z obchodem Rocznic Powstania Listopadowego* – 31/260/3 (oraz 31/110/1, 33/320/1, 38/110/5). W badanym okresie była to jeszcze postać normatywna (w SL i SWil w lp., w SW i SJPD obie formy, ale przykłady tylko w lm.), dziś mamy tylko lm., ale na kresach utrzymuje się lp. (zob. MędpJ-P-II, 2000, s. 64 i MędpJ-P-III, 2001, s. 125).

¹⁶ Używano też w KW postaci *mody* (por. *Mody Parasolki* [tytuł] – 25/141/4; *Salon mód „Bon Gout”* [...] – 31/100/2, 31/180/4, 32/1/6, 36/190/6), wówczas jeszcze w zasadzie normatywnej (‘strój modny’ w lm. notuje SW, w SJPD *przest.*). Dziś w ogpol. mamy tylko *moda*, na kresach jednak utrzymuje się forma lm. (zob. MędpJ-P-II, 2000, s. 65 i MędpJ-P-III, 2001, s. 126).

¹⁷ O wahaniach i zmianach liczby gramatycznej w polszczyźnie północnokresowej okresu wcześniejszego zob. Kawyn-Kurzowa (1963, ss. 72–73) i MędpJ-P-II (2000, s. 66), natomiast o stanie obserwowanym w latach powojennych – MędpJ-P-II (2000, ss. 64–67) i MędpJ-P-III (2001, ss. 124–130).

Wiele spośród wynotowanych osobliwości należy do znamiennych postaci północnokresowych. Można tu wymienić swoiste collectiva¹⁸: *naczynie*, *ryba* i *ubranie* (zob. MęđJP-II, 2000, ss. 65–66 i MęđJP-III, 2001, s. 128), postać *oklask*¹⁹ (zob. Kawyn-Kurzowa, 1963, s. 72) oraz *mistrzostwo* i *sport wodny*²⁰, a także formę *perfuma*²¹ (zob. MęđJP-III, 2001, s. 125). Przykłady *okucie*, *naczynie* i *ubranie* pojawiły się zapewne jako ucieczka przed akaniem -e>-a (hiperpoprawność), ilustrują więc zjawisko częste na kresach północno-wschodnich.

Wśród pozostałych zmian mamy dwie formy przestarzałe: *obrada* (w SL obie formy, w SWil: *blm.*, w SW *częściej w lm.*, SJPd: *dziś tylko w lm.*), *zaświat* (SW: *mało używ.*, SJPd: *dziś częściej w lm.*). Postać *grady* może być lituanizmem (por. *ledai* – RLKŻ²²). Trzy inne swoiste postaci: *muzyki*, *sporty*, *tytonie* są tu uwarunkowane kontekstualnie.

Przesunięcia w zakresie liczby w KW odzwierciedliły się wyraziście, znacznie jednak słabiej niż w powojennej prasie wileńskiej (zob. MęđJP-II, 2000, ss. 64–67 i MęđJP-III, 2001, ss. 124–130). Podobne natężenie tej zmiany obserwujemy w „Prawdzie Wileńskiej” (zob. MęđPW, 1999, ss. 36–39).

Deklinacja

Rzeczowniki męskie

A. Dopełniacz lp. rzeczowników męskich nieżywotnych (wahania między końcówkami **-a** i **-u**):

a) końcówka **-u** jako odpowiednik ogpol. **-a**:

– **budulcu**: [...] *marnuje się tysiące festmetrów budulcu* [...] – 27/140/3 oraz 27/120/3, 37/130/6; **krzaku**: *Proszę strzelać w dół krzaku* [...] – 30/60/4; **młotu**: *Według zapewnienia „Młotu”* [...] – 26/4/2; **motocyklu**: *Za zarejestrowanie [...] motocyklu opłata wynosi obecnie 2 zł* [...] – 24/142/3 oraz 33/240/3, 36/180/7²³; **płazu**: *Całość podobna do wstrętnego, odpychającego płazu* – 24/90/2; **zygzaku**: *linia zygzaku* – 24/152/1²⁴ oraz 13 poświadczeń²⁵.

b) końcówka **-a** jako odpowiednik ogpol. **-u**:

– **gabineta**: [...] *wiadomości o przyczynie upadku gabinetu Marxa* – 26/300/2; **hotela**: [...] *Moraczewski* [...] *podejmowany był w salach hotelu Georgea* [...] – 28/160/1; **Orbisa**: *Tysiące*

¹⁸ Wszystkie te formy mają odpowiedniki leksykalne w językach białoruskim i rosyjskim.

¹⁹ W SL mamy obie formy, w SW uwagę: *częściej w lm.*, w SJPd – *dziś zwykle w lm.*

²⁰ Postacie te mają odpowiedniki w językach litewskim i rosyjskim, tu jednak są raczej rusycyzmami.

²¹ Jest to dawna postać wyrazu, dziś niepoprawna.

²² O podobnych wypadkach zob. Kasner (1992, s. 182), a także MęđJP-II (2000, s. 67).

²³ W SW mamy jedynie postać *motocykla*.

²⁴ Zapisy też w KurzW (1993, ss. 165 i 258); Trypućko (1955, ss. 255–257).

²⁵ Zob. też: **arbuzu** – 37/150/4; **jabłeczniku** – 39/20/6; **kajaku** – 38/210/4; **młynu** – 25/50/3 i 30/250/3, 31/80/3, 33/240/3; **październiku** – 39/270/2; **ranku** – 25/100/3; **światu** – 38/180/8; **ułamku** – 36/30/7; **wiatraku** – 34/40/3; **źłobku** – 38/10/5.

[...] *uciekinierów* [...] *odwiedzają biura „Orbisa”* [...] – 39/300/2; **płat**: *Utiosow* [...] *robi jazzband z każdej kładki, z każdego płata* – 35/240/5 oraz 5 przykładów²⁶.

W dawnej polszczyźnie północnokresowej końcówki dopełniacza rozkładały się w zasadzie podobnie, jak w języku ogólnopolskim (zob. KurzW, 1993, ss. 165 i 258). Zdaniem J. Mędelskiej właśnie w dwudziestoleciu międzywojennym ich dystrybucja zaczęła się kształtować odmiennie (zob. MędJP-II, 2000, ss. 71–72). Materiał wyekscerpowany z KW zdaje się tę tezę potwierdzać, bowiem w badanej gazecie omawiane zjawisko odbiło się wyraziście.

Część osobliwych dopełniaczy notowanych na kresach północno-wschodnich stanowią zazwyczaj postacie w języku ogólnopolskim przestarzałe, nawet archaiczne. Oto wykaz form nienormatywnych, które w KW mogły być archaizmami (notowały je niegdyś słowniki definicyjne): z końcówką *-u*: *budulcu*²⁷, *krzaku*²⁸, *płazu*²⁹, *ranku*³⁰, *ułamku*³¹; z końcówką *-a*: *płata*³². W pozostałych wypadkach mamy do czynienia z osobliwymi, innowacyjnymi formami dopełniacza. Dwie z nich (z końcówką *-u*) zanotowano w SWil, słowniku rejestrującym wiele zjawisk regionalnych: *jableczniku*, *zygzaku*.

Ponad połowa spośród dopełniaczy wynotowanych z KW pojawiała się też w powojennej prasie wileńskiej, np.: *arbuza*, *budulcu*, *krzaku*, *płata* (zob. MędJP-III, 2001, ss. 130–135).

We wcześniejszym okresie częściej wprowadzano *-a* na miejsce ogpol. *-u* (zob. KurzW, 1993, s. 165), w KW natomiast mamy dwukrotnie więcej osobliwych dopełniaczy z *-u*. Takie proporcje, jak obserwowane w KW, stwierdzono też w powojennej prasie wileńskiej (zob. MędJP-II, 2000, ss. 67–74 i MędJP-III, 2001, ss. 130–138). Były one widoczne już w „Prawdzie Wileńskiej” (zob. MędPW, 1999, ss. 39–40). Sądzi się, że używanie dopełniaczy z osobliwą końcówką *-u* wynika z przesady poprawnościowej („ucieczka” przed *-a* uważanym z jednej strony za gwarowe, z drugiej zaś za wschodniosłowiańskie – zob. MędJP-II, 2000, s. 72).

B. Mianownik lm.:

1. Końcówka rzeczowników nieosobowych *-a*:

– **dokumenta**: *Zgubiono dokumenta wojskowe* [...] – 25/90/4 oraz 25/190/4, 27/100/4;

fakta: *Jakie są fakta?* – 32/140/2; **kursa**: *Kursa zostają uruchomione z dniem 19-go września r. b.* – 25/180/3 oraz 24/113/3, 24/121/4 (2 razy), 33/130/3, 34/60/4; **numera**: *Uprasza się* [...] *nadsyłać do Redakcji* [...] *numera telefonów i godz. przyjęć* – 25/30/4 i 24/83/4;

²⁶ Zob. **dyska** – 31/70/1; **magistrata** – 24/142/3; **punkta** – 37/140/4; **skarba** – 26/80/3 i 26/30/3.

²⁷ Notują SWil i SW, w SJPD *daw*.

²⁸ Rejestruje SL, w SJPD *-a* lub *-u*.

²⁹ Tak w SL i SW, w SJPD *-a* lub *-u*.

³⁰ Poświadczają SL i SW.

³¹ W SWil i SW *-a* lub *-u*, w SJPD *-a*.

³² W SL, SWil i SW *-u* lub *-a*, w SJPD *-u*, *daw. -a*.

produkt: *Od czasu [...] spadku cen na produkta rolne często daje się słyszeć narzekanie rolników [...] – 31/170/2 oraz 24/89/4, 24/112/1, 32/130/3 oraz 5 przykładów*³³.

W polszczyźnie etnicznej końcówka *-a* była ekspansywna w połowie XIX w., po tym okresie zaczęła się z wolna wycofywać. W rzeczownikach obcego pochodzenia trzymała się jednak dobrze jeszcze w pierwszych dziesięcioleciach XX stulecia, co potwierdzają zapisy w SO³⁴ (zob. też MęđJP-II, 2000, ss. 78–79). Stan istniejący na kresach północno-wschodnich nie odbiegał od ogólnopolskiego (zob. KurzW, 1993, s. 266), jednak w pierwszej połowie XX w. proces zastępowania końcówki *-a* przez nowszą *-y* uległ tam pewnemu spowolnieniu (zob. MęđJP-II, 2000, s. 79).

Materiał pochodzący z KW odzwierciedla wolniejsze niż w centrum wycofywanie się końcówki *-a*. Mamy tu siedem form mianownika w badanym okresie przestarzałych lub wychodzących z użycia: *dokumenta* (SW: *-y*; SzWM 7: *-y*; SO: *-a a. -y* SJPD: *-y, daw. -a*), *elementa* (SW: *-a a. -y*; SO: *-y, rzadziej -a*; SJPD: *-y*), *fakta* (SW: *-y a. -a*; SzWM: *-y*; SO: *rzadziej -a*; SJPD: *-y*); *instynkta* (SW: *-y*; SO: *rzadziej -a*; SJPD: *-y a. -a*); *kursa* (SW: *-y a. -a*; SO: *rzadziej -a*; SJPD: *daw. -a*); *procenta* (SW: *-y*; SO: *rzadko -a*; SJPD: *daw. -a*); *statuta* (SW: *mało używ. -a*; SO: *-y a. -a*) oraz trzy formy kwalifikowane wówczas jako niepoprawne: *numera* (SW: *-y*; SO: *nie -a*; SJPD: *-y*); *produkta* (SW: *-y*; SO: *nie -a*; SJPD: *-y*); *temperamenta* (SW: *-y*; SO: *nie -a*; SJPD: *-y*). Podobny (nieco przestarzały) stan w zakresie używania konkurujących ze sobą końcówek *-a* i *-y* obserwujemy w powojennej prasie wileńskiej (zob. MęđPW, 1999, ss. 41–42 i MęđJP-II, 2000, ss. 78–79), w której jednak z upływem czasu frekwencja form osobliwych zmniejsza się MęđJP-III, 2001, ss. 149–150)³⁵. Trzy spośród dziesięciu postaci osobliwych, wynotowanych z KW pojawiały się też w powojennej prasie wileńskiej: *dokumenta*, *kursa*, *procenta* (zob. MęđJP-III, 2001, s. 149).

Rzeczowniki żeńskie

Biernik lp:

a) końcówka *-ą* jako odpowiednik ogpol. *-ę*:

– **armją:** [...] *mogli już tworzyć wielką armją* [...] – 32/170/2; **fabryką:** [...] *kom. lotnej brygady* [...] *wykryła* [...] *fabryką papierosów* [...] – 28/170/3; **starką:** *Znajdziesz tam: wina krajowe* [...], *wyśmienitą starką, koniaki* [...] – 34/350/8; **troską:** *Wybitną troską*

³³ Zob. **elementa** – 26/150/1; **instynkta** – 30/1/3; **procenta** – 24/141/3; **statuta** – 37/330/1; **temperamenta** – 30/180/2.

³⁴ Zob. wnioski Haliny Satkiewicz (1986, s. 239), wynikające z porównania normatywnych form mianownika lm. zarejestrowanych w SO z postaciami odzwierciedlonymi w SPP.

³⁵ M.in. utrzymują się w niej formy, które w KW były jeszcze normatywne, ale starsze, recesywne, np.: *Egzamina wstępne odbędą się dnia 3 września* – 29/200/3, 24/92/3, 33/50/2 (SW: *-a*; SO: *-y, rzadziej -a*; SJPD: *-y, przest. -a*); [...] *marzyły się sercu nowe lądy* [...] *nowe grunta dziewicze* [...] – 27/20/2 oraz 29/250/2, 33/140/2 (SW: *-y a. -a*; SO: *rzadziej -y*); [...] *interesa tych lub innych* [...] *grup przedsiębiorców* – to *dwie rzeczy różne* – 26/150/1, 35/310/6 (SW: *-a a. -y*; SO: *-a a. -y*; SJPD: *daw. -a*). Zob. MęđJP-III (2001, s. 149).

*burmistrza święciańskiego [...] stanowi szkoła kroju i szycia [...] – 24/62/2; uwaga: [...] pod uwagę brana jest Oszmiana [...] – 34/110/3 oraz 5 poświadczeń*³⁶.

Rzeczowniki z końcówką *-ą* (w zdecydowanej większości twar-dotematowe) wykscerpowane z KW są archaizmami. Występują dość obficie.

W wydawanej tuż po wojnie „Prawdzie Wileńskiej” znalazł się tylko jeden taki przykład: *drogą* (zob. Mędpw, 1999, s. 39), w późniejszej prasie formy z końcówką *-ą* pojawiały się stosunkowo licznie³⁷, zwłaszcza w latach 1960–1979 (zob. MędJP-III, 2001, s. 167).

ZAIMEK

Formy nieenklityczne jako odpowiedniki ogpól. enklitycznych

Celownik zaimka 1. osoby **mnie**:

– Zbrzydło mnie to, ubrałem się i idę [...] – 25/160/2 i 28/270/3; Ten nieszczęsny biedak żywo mnie przypomina pana Woźnickiego [...] – 29/80/1 (2 razy) oraz 29/160/3 (2 razy), 29/260/3; [...] w demokratycznej Polsce wydaje się mnie to hasło anachronizmem – 31/210/2 oraz 37/30/5, 38/340/4, 39/110/5.

Na kresach północno-wschodnich formy takie zaczęły się upowszechniać dopiero w XIX w. Miały genezę białoruską, później pojawiały się także pod wpływem rosyjskim (zob. KurzW, 1993, ss. 188 i 274–275 oraz MędJP-II, 2000, ss. 97–98).

Na tle obfitego materiału wykscerpowanego z powojennej prasy wileńskiej (zob. Mędpw, 1999, ss. 46–47, MędJP-II, 2000, ss. 96–97 i MędJP-III, 2001, s. 180) przykłady z KW trzeba ocenić jako nieliczne i jednolite (brakuje form *tobie, ciebie, jemu*).

Formy enklityczne jako odpowiedniki ogpól. nieenklitycznych

Biernik zaimka 1. osoby **mię**:

*– Trzymaj mię pan, bo zlecę z hotelu – 24/96/2 (2 razy); [...] myślałem, że mię krew zaleje – 25/160/2; [...] tramwaj wyrzucił mię obok parku Jordana – 26/180/2 (2 razy); [...] ogarniał mię spokój, błogość – 30/60/4 oraz 43 poświadczenia*³⁸.

³⁶ Zob. też: **blachą** – 24/84/3; **pogodą** – 38/180/8; **redakcją** – 24/144/3; **sprawą** – 24/106/4; **zmianą** – 24/51/4; **wartą** – 24/4/1. O stanie w tym zakresie w języku ogólnopolskim oraz w polszczyźnie północnokresowej zob. MędJP-II (2000, s. 90).

³⁷ Jednak po uwzględnieniu dysproporcji w objętości eksцерpowanych źródeł trzeba stwierdzić, że w KW zjawisko to odzwierciedliło się wyraziściej.

³⁸ Zob. 24/97/2 (2 razy), 24/111/2, 24/118/3, 24/129/2, 24/129/3, 24/136/4, 25/220/1, 26/40/2, 26/280/2, 28/80/5 (2 razy), 28/90/2, 29/100/2, 29/30/4 (2 razy), 30/240/3, 31/10/3, 31/210/3, 32/80/2, 33/140/4, 34/80/4

Formy enklityczne w pozycji ortotonicznej utrzymywały się na kresach północno-wschodnich dłużej niż na terenach etnicznych (zob. KurzW, 1993, s. 270).

Materiał wynotowany z KW wyraziście odzwierciedla to opóźnienie. Frekwencja form osobliwych jest jednak mniejsza niż obserwowana w powojennej prasie wileńskiej (zob. MędpW, 1999, s. 48, MędpJP-II, 2000, ss. 99–100 i MędpJP-III, 2001, s. 184³⁹).

PRZYMIOTNIK I IMIESŁÓW PRZYMIOTNIKOWY

Forma niezłożona rodzaju nijakiego w passivum

– **było postanowiono:** *Było postanowiono, że w każdym mieście będziemy werbowali statystów – 34/120/2; jest zabroniono:* [...] *podawanie i spożycie napojów alkoholowych jest zabroniono od godz. 12 [...] – 26/110/4; jest zamierzono:* [...] *ograniczenia czasu pracy w warsztatach mechanicznych jest zamierzono z powodu kryzysu [...] – 26/40/4.*

Formy niezłożone, w polszczyźnie ogólnej archaiczne co najmniej od XVIII w., na kresach północno-wschodnich długo utrzymywały się w obiegu wskutek oddziaływania języka białoruskiego, z czasem wspartego przez wpływ rosyjski (zob. KurzW, 1993, s. 271 i MędpJP-II, 2000, s. 103). W porównaniu ze stanem stwierdzonym w powojennej prasie wileńskiej (zob. MędpJP-II, 2000, ss. 102–103 i MędpJP-III, 2001, ss. 189–190), w KW zmiana ta odzwierciedliła się mało wyraziście. Nieco silniej zaznaczyła się zaraz po wojnie w „Prawdzie Wileńskiej” (zob. MędpW, 1999, s. 49).

Deklinacja

Końcówka -ę w bierniku lp. r.ż. jako odpowiednik ogpol. -q:

– **antypaństwowe:** [...] *prowadzi [...] działalność antypaństwową [...] – 28/50/1; ciemnę:* *Jedyną ciemną stroną tych wszystkich pięknych rzeczy jest ich szalona drożyzna – 25/70/2; jednę:* [...] *dotąd Spółdzielnia Zw. Zaw. uważaną była za jedną z twierdz [...] – 25/210/4; nowę:* *Ma proletariusz nowę zabawę [...] – 28/80/5; szkodliwą:* [...] *prowadzi szkodliwą działalność [...] – 28/50/1; traktującą:* [...] *prześlemy [...] naszą książkę, szeroko traktującą o strasznych skutkach tego nałogu [...] – 28/70/4; zawartę:* *Książka ta [...] zyskała [...] powodzenie ogromne, ze względu na głębię uczucia, przepelniającą zawartę w niej korespondencję miłosną – 25/20/4.*

(2 razy), 34/90/2, 34/110/4, 34/120/2, 34/270/6, 35/260/10 (3 razy), 36/140/4 (2 razy), 36/250/4, 37/301/4, 38/1/6, 38/50/3, 38/50/7 (2 razy), 38/70/5, 38/80/5, 38/150/6, 38/330/4, 39/150/1.

³⁹ W okresie późnopo wojennym nastąpił spadek liczby przykładów. Jolanta Mędelska wiąże ten fakt z upowszechnieniem się w tym okresie gwarowo-białoruskiej i – jednocześnie – rosyjskiej postaci nieenklitycznej *mnie* (MędpJP-III, 2001, s. 184).

Końcówka *-ę*, archaiczna w języku ogólnopolskim już w XVIII w., odznaczała się dużą frekwencją jeszcze w XIX-wiecznej polszczyźnie północnokresowej (zob. KurzW, 1993, s. 272). Przykłady z KW są – jak się wydaje – jedynymi jak dotąd⁴⁰ poświadczeniami żywotności tej końcówki w dwudziestoleciu międzywojennym. Wszystkie pochodzą z lat 20. XX w., w latach 30. natomiast końcówka *-ę* się nie ujawniła. Trzeba zaznaczyć, że w „Prawdzie Wileńskiej” takich wypadków też nie było, w całej zaś powojennej prasie wileńskiej znaleziono zaledwie dwie formy osobliwe: *suchę skórę*, w *drobnę kratkę* (MęđJP-II, 2000, s. 104 i MęđJP-III, 2001, s. 191).

LICZEBNIK

Formy regionalne liczebników głównych

– **dwadzieście**: *Dwadzieście krzesel wszelkiego kształtu [...] okalało duży stół [...]* – 28/180/2;
trzydzieście: *[...] sam podatek [...] daje urzędowi, gminom rocznie dochodu trzydzieście tysięcy złotych* – 29/170/3; *[...] masz już trzydzieście dwa lata [...]* – 36/210/11.

Formy takie, będące skutkiem rozmaitych wyrównań, w zasadzie nie zdarzały się w polszczyźnie etnicznej, natomiast na kresach północno-wschodnich notowano je od początku XVII w. (KurzW, 1993, s. 191).

W KW postaci osobliwe wystąpiły stosunkowo licznie, w „Prawdzie Wileńskiej” w ogóle się nie ujawniły. Odzwierciedliły się jednak – niezbyt wyraziście – w późniejszej powojennej prasie wileńskiej (zob. MęđJP-II, 2000, s. 105 i MęđJP-III, 2001, s. 192). Jedna postać: *trzydzieście* pojawiała się też w gazetach powojennych (zob. MęđJP-III, 2001, s. 192).

CZASOWNIK

Koniugacja

1. Bezokolicznik

- a) forma **rość** jako odpowiednik ogpól. **rosnąć** lub **róść**⁴¹: *[...] będziemy eksportować [...] żądając pokrycia w złotych [...], których emisja rość będzie szybko [...]* – 25/200/3.

⁴⁰ Mam na myśli dotychczasową literaturę przedmiotu.

⁴¹ W SOJP z kwalif. *rząd*.

Jest to forma archaiczna. Nie pojawiła się ani w „Prawdzie Wileńskiej”, ani w prasie lat 1960–1979. Jedno poświadczenie pochodzi z roku 1955 (MęđJP-II, 2000, s. 106).

b) forma **wyrość** jako odpowiednik ogpol. **wyrosnąć** lub **wyrósć**⁴²: [...] *niepodobna sobie wyobrazić, że w tem środowisku [...] mogła wyrość taka mimoza z urody [...] – 36/200/8.*

Ta postać archaiczna wystąpiła w KW tylko raz, nie pojawiła się zaś w ogóle w wileńskich tekstach prasowych tuż po wojnie i później (zob. MęđPW, 1999; MęđJP-II, 2000; MęđJP-III, 2001).

c) forma **darć** jako odpowiednik ogpol. **drzeć**: [...] *ta damula [...] sama kiedy nie zacznie wyć, [...] darć się [...] i gwałtu krzycheć! – 25/160/2.*

Przyczyna powstania tej osobliwości północnokresowej notowanej od XVIII w. nie została do końca wyjaśniona. Postać *darć* mogła się pojawić pod wpływem białoruskim lub litewskim albo też być skutkiem rodzimych tendencji wyrównawczych (zob. KurzW, 1993, ss. 195 i 276 oraz MęđJP-III, 2001, ss. 194–196).

W KW ujawniła się tylko jedna forma osobliwa, tuż po wojnie w „Prawdzie Wileńskiej” oraz w prasie z lat 1945–1959 w ogóle nie było takich przykładów (zob. MęđPW, 1999 i MęđJP-II, 2000). W wileńskich gazetach powojennych formy typu *darć* pojawiały się licznie – zapewne pod wpływem gwarowym – dopiero od roku 1970 (zob. MęđJP-III, 2001, ss. 194–196).

d) wtórne formy iteratywne: **plakiwać**: [...] *matka i teraz często plakiwała w ukryciu [...] – 36/1/5⁴³; pierać: Imię swe otrzymał na chrzcie z woli rodzicielki, która pierając po różnych domach arystokratycznych nasłuchiwała się imion takich [...] – 24/54/2⁴⁴.*

Tego rodzaju wzmocnione formy częstotliwe znane są w polszczyźnie północnokresowej wcześniejszego okresu (zob. KurzW, 1993, ss. 194 i 276). Przykłady z KW są archaizmami.

W KW wtórne postaci częstotliwe pojawiały się rzadko. W „Prawdzie Wileńskiej” nie wystąpiły (zob. MęđPW, 1999), ujawniły się jednak – liczniej niż w KW – w późniejszej prasie wileńskiej (zob. MęđJP-II, 2000, ss. 106–107 i MęđJP-III, 2001, ss. 196–197).

2. Czas terażniejszy

Wahania w typach koniugacyjnych:

– typ *-ę, -isz* jako odpowiednik ogpol. *-(a)m, -(a)sz*: *stawić: A pan tej krainy kazał na wyspie narockiej stawić strażnicę [...] – 28/120/2 oraz 30/260/4, 31/60/4, 36/160/3, 38/180/6, 39/1/1.*

⁴² W SOJP *rzad*.

⁴³ Znane polskim słownikiem definicyjnym: SWil (częstotliwie, nie używ.), SW (mało używ.), SJPD (w znaczn. ‘plakać od czasu do czasu’ *rzad*).

⁴⁴ SL i SWil odsyłają do *prać*, SW podaje jako *stpol., gw.*, SJPD opatruje uwagę: rzadka forma wielokrotna.

Jest to archaiczna postać⁴⁵ czasownika, na kresach północno-wschodnich utrzymywana pod wpływem białoruskim, później także rosyjskim⁴⁶ (zob. MęđJP-II, 2000, s. 109).

W KW forma ta występowała w podobnym natężeniu, jak w późniejszej powojennej prasie wileńskiej (zob. MęđJP-II, 2000, s. 109 i MęđJP-III, 2001, ss. 202–203), nie ujawniła się natomiast w powojennej „Prawdzie Wileńskiej” (zob. MęđPW, 1999).

3. Czas przeszły

Końcówki osobowe:

– formy z końcówką zerową: **ja chciał**: [...] *ja chciał powiedzieć, to niedobrze, że pani [...] nowe ogrodzenie postawiła* – 36/160/3; **my leżeli**: *Pamiętacie jak to było pod Verdun, kiedy my w okopach 14 dni leżeli?* – 39/120/5.

Formy bezkońcówkowe funkcjonowały na kresach północno-wschodnich pod wpływem białoruskim, z czasem wsparło je oddziaływanie analogicznych postaci rosyjskich. Cechę tę, występującą notabene także w gwarach etnicznych, tu notowano głównie w polszczyźnie ludzi niewykształconych (zob. KurzW, 1993, s. 283 i MęđJP-II, 2000, s. 111). W KW, tak jak w powojennej prasie wileńskiej, zjawisko to odzwierciedliło się mało wyraziście (zob. MęđJP-II, 2000, s. 111 i MęđJP-III, 2001, s. 206). Z wydawanej tuż po wojnie „Prawdy Wileńskiej” wyekscerpowano zaledwie jeden przykład (zob. MęđPW, 1999, s. 51).

4. Czasowniki zwrotne

Redundantne **się** i brak ogpol. **się** albo **sobie**:

a) redundantne **się**:

– **dotyczyć się**: [...] *skradzione dokumenty dotyczyły się „C. O. R.”* – 25/280/1; **patrzeć się**: [...] *policja patrzy się i milczy* – 25/290/4; **przyjść się**: [...] *podkreślili trudne warunki, w jakich przyszło się pracować* [...] – 26/160/3, 38/280/3, 38/320/3; **widnieć się**: *Podążaliśmy w kierunku widniejących się w oddali murów i baszt Kremla* – 35/250/7; por. też osobliwe gerundia zwrotne: *Największe wahania się [temperatury] były w 1813 i 1875 r.* – 29/50/2; [...] *pismo to przejawia duże zainteresowanie się literaturą polską* [...] – 25/290/3.

b) brak ogpol. cząstki **się**:

– **doczekać**: *Czekały bez zwątpień i nieufności i doczekały* – 30/260/4 i 29/160/3; **ożywić**: *Gród Jodkowskiego [...] odmłodził nieco i ożywił* – 24/144/3; **postarzyć**: [...] *człowiek ani się obejrzy, jak postarzeje* [...] – 36/230/4; **roztyć**: [...] *zdołali roztyć na potrójnym wikcie* – 28/80/5; **zdrzemnąć**: [...] *klęcząc w ławce zdrzemnąłem* [...] – 25/160/2 oraz 15 poświad-

⁴⁵ Czasownik *stawić* znany jest słownikom języka polskiego (SL, SWi, SW). W SJPD z kwalif. *daw.*;

⁴⁶ Antoni Krasnowolski wskazał na związek tej postaci z formą funkcjonującą w języku rosyjskim: *ставитъ* (Krasnowolski, 1919, s. 139). Zofia Kurzowa zaś łączy użycie wyrazu *stawić* ze staropolszczyzną (Kawyn-Kurzowa, 1963, s. 105).

czeń⁴⁷; por. też osobliwą postać gerundium zwrotnego: **Niestosowanie** właścicieli domów do ustawy lokatorskiej [tytuł] – 25/230/4.

c) brak ogpol. zaimka **sobie**:

– **poradzić**: *A tu tyle jeszcze płatności. Nie wiem – jak poradzę* – 29/260/3; **przywłaszczać**: [...] *Pietkiewicz brał łapówki i przywłaszczał sumy państwowe i komunalne* – 26/250/4 (2 razy); **uprzytomnić**: *Krótką gościna w Podbrodziu nie pozwoliła mnie uprzytomnić życia, ruchliwości, pracy jego* [...] – 29/260/3; **życzyć**: *Opozycja* [...] *nie życzy zaostrzać rozbieżności [poglądów]* – 26/260/1 oraz 11 przykładów⁴⁸.

Wskazane tu formy osobliwe pojawiały się na kresach północno-wschodnich od XVII w., jednak szczególnie licznie notowano je w XIX stuleciu (zob. KurzW, 1993, ss. 203 i 291). Do zmian dochodziło pod wpływem trzech języków obcych: białoruskiego, litewskiego i rosyjskiego, w których rozkład pewnych czasowników zwrotnych i niezwrotnych ukształtował się odmiennie niż w polszczyźnie etnicznej (zob. MęđJP-II, 2000, s. 115).

Zjawisko funkcjonowania czasowników z naddanym się odzwierciedliło się w KW znacznie słabiej niż w powojennej prasie wileńskiej (zob. MęđPW, 1999, ss. 51–52, MęđJP-II, 2000, s. 114 i MęđJP-III, 2001, ss. 212–214). Mamy tu jedną postać regionalną: *patrzeć się* (SPP) oraz trzy rusycyzmy: *dotyczyć się, przyjąć się, widnieć się* (por.: *касаться, прійтись, виднеться*). Formy *dotyczyć się* i *przyjąć się* występowały też w prasie lat 1945–1979 (zob. MęđJP-II, 2000, ss. 114 i 380).

Z kolei postaci bez ogólnopolskiego *się*, mimo że były w KW stosunkowo częste, to jednak także zaznaczyły się w nim słabiej niż w późniejszej prasie wileńskiej. Postaci *doczekać, naradzić, odbyć, postarzyć, spieszyć, wymknąć, zapaść* i *zdrzemnąć* rejestrowano także w okresie powojennym. Trzy z nich: *postarzyć, wymknąć* i *zdrzemnąć* mają niezwrotne odpowiedniki w językach białoruskim, litewskim i rosyjskim, forma *spieszyć* – w litewskim i rosyjskim, *doczekać* – w białoruskim i litewskim, *odbyć* i *zapaść* – w litewskim (zob. MęđJP-II, 2000, ss. 114–117 i MęđJP-III, 2001, ss. 212–219).

Postać niezwrotna *naradzić* jest przestarzała (SW: *mało używ.*, SJPD: *przest.*). Natomiast wśród czasowników bez ogpol. *się*, które wystąpiły w KW, lecz nie powtórzyły się w prasie powojennej, jest jedna postać w ogpol. rzadka: *rozszać* (SJPD), jedna: *roztyć* mająca niezwrotne odpowiedniki w językach białoruskim (*расмаўцаець* – RBS), litewskim (*nutūkti* – KLLKŽ) i rosyjskim (*располстеть* – SRJa), jedna: *wśliznąć* – w białoruskim (*прашмыгнуць* – RBS) i rosyjskim (*проскользнуть* – SRJa) oraz dwie utworzone – być może – pod wpływem litewskim: *ożywić* (*pagyvėti* – KLLKŽ) i *zbliżyć*

⁴⁷ Zob. **interesować** – 34/120/2; **naradzić** – 24/113/3; **odbyć** – 25/40/3; **przekonać** – 38/310/4; **rozszać** – 24/3/1 i 30/80/3; **spieszyć** – 25/210/4 i 24/152/3, 39/160/3; **wśliznąć** – 28/80/5; **wymknąć** – 37/220/6; **zainteresować** – 27/20/3; **zapaść** – 35/140/3; **zbliżyć** – 30/120/1; **zgłosić** – 25/200/4.

⁴⁸ Zob. **pozwolić** – 31/140/2; **przypominać** – 28/90/2 i 30/150/2, 33/140/4, 35/20/4 (2 razy), 36/130/4, 38/290/3; **zdać sprawę** – 39/100/5 oraz 36/200/7, 39/280/1.

(artėti – KLLKŽ). Pozostałe formy osobliwe: (za)interesować, ożywić, przekonać, zgłosić we wszystkich wchodzących w grę językach występują jako czasowniki zwrotne.

Formy pozbawione ogpol. zaimka *sobie* występują w KW dość licznie, jest ich jednak znacznie mniej niż w powojennej prasie wileńskiej. Jednak w „Prawdzie Wileńskiej” wystąpił tylko jeden przykład: *zdawać sprawę*, notabene obecny też w KW (zob. Mędpw, 1999, ss. 51–52). Pięć z nich: *przypominać, przywłaszczać, uprzytomnić, zdawać sprawę i życzyć* to charakterystyczne postaci północnokresowe notowane na Litwie także po II wojnie światowej. Mają one niezwrótne odpowiedniki w trzech językach: białoruskim, litewskim i rosyjskim (zob. MędJP-II, 2000, ss. 115–117 i MędJP-III, 2001, ss. 218–219). Pozostałe formy osobliwe: *poradzić i pozwolić* nie mają oparcia w obcych systemach językowych. Nie powtórzyły się w prasie powojennej.

Formy czasowników z zaimkiem zwrotnym się w funkcji strony biernej:

– [...] **energia ludzka i krew narodu ceni się najtaniej** – 39/210/1; [...] *gdy łąki się cywilizują* [...] *znikają ziola lecznicze* – 36/310/9; *Podczas wakacji dają się studentom zadania dla wykonania pewnej pracy na wsi* [...] – 26/90/3; **Obserwacje dokonują się na podstawie specjalnych kwestionariuszy** [...] – 33/70/2 i 34/130/4; [...] *przeważnie drukują się tam książki i inne druki* [...] – 28/270/2 oraz 31/210/1, 34/290/3; **Inteligencja [...] hoduje się przede wszystkim na emigracji** [...] – 39/1/3; **Zupy się gotują na szmalcu lub słoninie** – 34/80/4; **[Cement] się dotychczas importował z zagranicy** – 24/6/2; [...] *stosunki wzajemne nawiązą się* [...] – 28/70/2; **Pociągi [...] odwołują się** – 24/152/3; **Remontują się obecnie dwie duże sale w pałacu** [...] – 25/150/2; *W tymże języku ogłaszają się prace uniwersyteckie* – 26/90/3; *Duża sala [...] wynajmuje się na zabawy i wieczorki* – 29/110/1; **Prowizja wypłaca się z góry** [...] – 25/49/4 oraz 80 poświadczeń.

W KW zjawisko to widoczne jest bardzo wyraźnie. W badanym okresie można je uznać za cechę przestarzałą, wspartą oddziaływaniem języka rosyjskiego⁴⁹ (zob. MędJP-II, s. 119). Równie liczne postaci osobliwe pojawiające się w powojennej prasie wileńskiej uznano za rusycyzmy (zob. Mędpw, 1999, ss. 52–53, MędJP-II, 2000, s. 119 i MędJP-III, 2001, ss. 221–222).

WNIOSKI

W KW ujawniło się 37 swoistych zjawisk z zakresu fleksji (w artykule przedstawiono 21). Są to znamienne cechy fleksji północnokresowej.

Frekwencja tekstowa form osobliwych była zróżnicowana. Dużą częstością wystąpień odznaczało się zaledwie 6 zjawisk: zmiany liczby (np. *oklask*), osobliwe końcówki dopełniacza lp. (np. *krzaku, gabinetu*), końcówka *-a* w mianowniku lm. (np. *fakta*),

⁴⁹ O tej własności XIX-wiecznego dialektu kulturalnego wspomina Jan Karłowicz (1984, s. 77).

postać enklityczna *mię*, pomijanie zwrotnego *się* (np. *wymknąć*), formy czasowników z zaimkiem zwrotnym *się* w funkcji strony biernej (np. *Wydają się obiady*). Innowacyjne są tu tylko zmiany liczby oraz czasowniki bez ogpol. *się*. Pozostałe cechy w badanym okresie były w ogpol. recesywne. Wszystkie wymienione tu zjawiska były częste (zazwyczaj częstsze niż w KW) w powojennej prasie wileńskiej.

Z kolei 4 zjawiska słabo zaznaczyły się w KW: postaci *rość* i *wyrość*, forma *darć* oraz wtórne formy iteratywne (np. *pieraćć*).

Ogółem w badanych numerach KW ujawniło się 410 osobliwych form fleksyjnych. Stopień nasycenia nimi tekstów nie był więc bardzo duży.

W „Prawdzie Wileńskiej” wydawanej w latach 1945–1948 kilkanaście osobliwości odznaczało się frekwencją zbliżoną do obserwowanej w KW. Były to albo zjawiska w KW częste (np. zmiany liczby, formy czasowników z zaimkiem zwrotnym *się* w funkcji strony biernej), których likwidacja wymagałaby czasu, albo też cechy w KW rzadkie (np. forma *darć*, czas przeszły z końcówką zerową), które – z upływem lat – zanikały w sposób naturalny.

Także kilkanaście osobliwości wyekscerpowanych z KW odznaczało się w „Prawdzie Wileńskiej” większą frekwencją. Mamy tu: a) wypadki rozchwiania normy ogpol., zarysowującego się w KW i postępującego w późniejszych latach w sprzyjających okolicznościach (np. repartycja końcówek dopełniacza rzeczowników r.m. w lp.), b) przykłady zwolnienia – w nowych warunkach – tempa wycofywania form w ogpol. recesywnych (np. postać *mię*), c) zmiany, które po II wojnie światowej zaczęły się nasilać wskutek oddziaływania języka rosyjskiego (np. przesunięcia rodzajowe, osobliwa nieenklityczna postać *mnie*, formy niezłożone przymiotnika, zakłócenia w posługiwaniu się czasownikami zwrotnymi).

Kilka zjawisk zaznaczyło się w wydawanej zaraz po wojnie „Prawdzie Wileńskiej” słabiej niż w KW. Są to głównie cechy w KW recesywne, nadal wycofujące się z obiegu (np. końcówka *-q* w bierniku lp. rzeczowników żeńskich, końcówka *-ę* w bierniku lp. przymiotników r.ż.), a także pewne zjawiska regionalne (np. wtórne formy iteratywne, postać liczebnika *trzydzieście*). Trudno wyjaśnić przyczynę braku w „Prawdzie Wileńskiej” formy *stawić*, stosunkowo częstej w KW, która – dodatkowo – po wojnie zyskała oparcie w analogicznej postaci rosyjskiej (i notabene była bardzo częsta w późniejszych gazetach wileńskich).

Wszystkie osobliwe cechy fleksyjne wyekscerpowane z KW wystąpiły też w powojennej prasie wileńskiej. Generalnie ich natężenie w tekstach powojennych było o wiele większe niż w KW (szczególnie dotyczy to prasy z lat 1960–1979).

Kilka zmian odznaczało się zbliżoną frekwencją w obu źródłach. Z jednej strony mamy tu cechy recesywne w dwudziestoleciu międzywojennym w języku ogólnopolskim, które po wojnie mogły pozostać w obiegu pod wpływem rosyjskim (np. forma *stawić* czy formy czasowników z zaimkiem zwrotnym *się* w funkcji strony biernej),

z drugiej zaś – zjawiska w pełni rodzime, w okresie powojennym wolniej niż w centrum wychodzące z użycia, np. mianownikowa końcówka *-a* (*dokumenta*).

Również kilka cech wyekscerpowanych z KW w gazetach powojennych zaznaczyło się słabiej. Są to archaizmy (np. biernik lp. rzeczowników żeńskich z końcówką *-ą* i przymiotników z końcówką *-ę*, formy *rość* i *wyrość*) oraz regionalna postać *trzydzieście*. Żadne ze zjawisk w tej grupie nie ma oparcia w rosyjskim systemie fleksyjnym.

Reasumując, trzeba stwierdzić, że fleksja odzwierciedlona w KW nosi pewne piętno regionalności. Stan zaobserwowany w badanej gazecie jest zbliżony do sytuacji stwierdzonej w wydawanej tuż po wojnie „Prawdzie Wileńskiej”, zarysowują się tu jednak znamienne różnice. Późniejsza prasa wileńska była znacznie bardziej nasycona osobliwościami fleksyjnymi niż międzywojenny „Kurier Wileński”. Odzwierciedliła się w niej znacznie większa różnorodność form osobliwych.

Wykaz skrótów

- KKLŁŽ – Kalėda, A., Kalėdienė, B., Niedzviecka, M. (1991) *Lietuvių-lenkų kalbų žodynas*. Vilnius.
- KurzW – Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Warszawa – Kraków.
- KW – „Kurier Wileński” (1924–1939). Wilno.
- MędJP-II – Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. II, *Lata 1945–1959*. Bydgoszcz.
- MędJP-III – Mędelska, J. (2001). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. III, *Lata 1960–1979*. cz. 1, *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*. Bydgoszcz.
- MędPW – Mędelska J. (1999). *Język „Prawdy Wileńskiej”. Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*. Bydgoszcz.
- RBS – Колас, Я., Крапіва, К., Глебка, П. (рэд.). (1993). *Руска–беларускі слоўнік*, т. 1–3, Мінск.
- RLKŽ – Kardelytė, J., Lemchenas, Ch., Macaitis, J., Mankevičienė, A. (sudarė). (1982–1985). *Rusų-lietuvių kalbų žodynas*, т. 1–4, Vilnius.
- SJPD – Doroszewski, W. (red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego*, т. 1–11, Warszawa.
- SL – Linde, S. B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego*, т. 1–6, Warszawa.
- SO – Szober, S. (1937). *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku*. Warszawa.
- SOJP – Szymczak, M. (red.). (1982). *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*. Warszawa.
- SPP – Doroszewski, W., Kurkowska, H. (red.). (1995). *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa.
- SPPMar – Markowski, A. (red.). (1999). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa.

- SRJa – *Словарь русского языка АН СССР*. (1981–1984). т. 1–4. Москва.
SW – Karłowicz, J., Kryński, A. A., Niedźwiedzki, W., (1900- 1927). *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa.
SWil – Zdanowicz, A. i in., (1861). *Słownik języka polskiego*, Wilno.
SzwM – Szwed, J. (1931). *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych*. Wilno.

Bibliografia

- Bronicka, T. (1995). Regionalne cechy północnokresowe w prasie wileńskiej w dwudziestolecu 1918–1939. *Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy/Studia Filologiczne*, (41)/*Filologia Rosyjska*, (17), 15–25.
- Bronicka, T. (1997). Regionalizmy północnokresowe żywe w dwudziestolecu międzywojennym: Na podstawie Słownika ortoepicznego Stanisława Szobera. *Poradnik Językowy*, (2), 33–47.
- Czarkowski, L. (1909). *Słowniczek najpospolitszych rusycyzmów*. Wilno: J. Zawadzki.
- Doroszewski, W. (Red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego [SJPD]* (T. 1–11). Warszawa: PWN.
- Doroszewski, W., & Kurkowska, H. (Red.). (1995). *Słownik poprawnej polszczyzny [SPP]*. Warszawa: PWN.
- Graczykowska, T. (1999). Lituanizmy leksykalne w kowieńskim tygodniku „Chata rodzinna”. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 377–384). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Joachimiak, J. (1999a). Osobliwości słownikowe w „Kurierze Wileńskim” z 1924 roku. *Acta Baltico-Slavica*, 24, 127–142.
- Joachimiak, J. (1996). Regionalizmy północnokresowe w utworach Władysława Abramowicza: Przyczynek do badań nad kulturalną polszczyzną wileńską w dwudziestolecu międzywojennym. *Poradnik Językowy*, (10), 40–56.
- Joachimiak, J. (1999b). Wpływ przemian polityczno-społecznych na jakość polszczyzny „Kuriera Wileńskiego”: Na podstawie rocznika 1924 i 1939. W J. Porayski-Pomsta (Red.), *Sytuacja językowa na Wileńszczyźnie: Materiały sympozjum „Socjo- i psycholingwistyczne uwarunkowania sytuacji językowej w Wilnie i na Wileńszczyźnie”*. Warszawa 16–18 października 1997 roku (ss. 187–197). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Joachimiak, J., Marszałek, M., & Mędelska, J. (1999). Uwagi o naleciałościach regionalnych w międzywojennej prasie wileńskiej i lwowskiej: Próba porównania. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (T. 2, ss. 365–375). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Joachimiak-Prażanowska, J. (2010). Rusycyzmy w „Kurierze Wileńskim” (1925–1939). *Acta Baltico-Slavica*, 34, 121–145.

- Kalėda, A., Kalėdienė, B., & Niedzviecka, M. (1991). *Lietuvių-lenkų kalbų žodynas* [KLLKŽ]. Vilnius: Mokslas.
- Karaś, H. (1996). *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Kardelytė, J., Lemchenas, Ch., Macaitis, J., Mankevičienė, A. (sudarė). (1982–1985). *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* [RLKŽ] (T. 1–4). Vilnius.
- Karłowicz, J. (1984). Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan (do druku przygotowała E. Smułkowa). W J. Rieger & W. Werenicz (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 3, ss. 33–81). Wrocław, Warszawa, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Karłowicz, J., Kryński, A. A., & Niedźwiedzki, W. (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (T. 1–8). Warszawa: nakł. prenumeratorów i kasy im. Mianowskiego.
- Kasner, M. (1992). Język polski w ustach Litwinki z Puńska. *Język Polski*, 62, 178–186.
- Kawyn-Kurzowa, Z. (1963). *Język filomatów i filaretów: Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Krasnowolski, A. (1919). *Najpospolitsze błędy językowe zdarzające się w mowie i piśmie polskiem*. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta.
- Kurier Wileński* [KW]. (1924–1939). Wilno.
- Kurzowa, Z. (1985). O polskich dialektach kresowych. *Język Polski*, 65, 99–108.
- Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* [KurzW]. Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łętowski, A. (1915). *Błędy nasze: Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*. Wilno: nakł. Księgarni Józefa Zawadzkiego.
- Linde, S. B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego* [SL] (T. 1–6). Warszawa.
- Markowski, A. (Red.). (1999). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* [SPPMar]. Warszawa: PWN.
- Marszałek, M., & Mędelśka, J. (1999). O polszczyźnie kowieńskiej utrwalonej w słownikach przekładowych z międzywojennej Republiki Litewskiej. *Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy/Studia Filologiczne*, (45)/*Filologia Rosyjska*, (19), 37–67.
- Masoń, I. (2001). *Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.
- Mędelśka, J. (1999). *Język „Prawdy Wileńskiej”: Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny* [MędPW]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane WSP.
- Mędelśka, J. (1993). *Język polski na Litwie w dziewięćciu dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelśka, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (T. 2: *Lata 1945–1959*) [MędJP-II]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

- Mędelska, J. (2001). Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979) (T. 3: *Lata 1960–1979*, Cz. 1: *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*) [Męd]P-III]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, J. (2005). Wahania l//ł w wydawnictwach kowieńskich publikowanych w języku polskim w Republice Litewskiej (1919–1940). *Acta Baltico-Slavica*, 29, 87–104.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad stanem kulturalnej polszczyzny kowieńskiej w dwudziestoleciu międzywojennym. *Język Polski*, 81, 259–266.
- Nagórko, A. (1992). Wpływy rosyjskie na język polskiej inteligencji wileńskiej. W H. Kubiak, T. Paleczny, J. Rokicki, & M. Wawrykiewicz (Red.), *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR* (ss. 139–147). Warszawa, Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Pizło, T. (1936/1937). Błędy językowe polskiej młodzieży litewskiej. *Poradnik Językowy*, (1), 12–18.
- Rieger, J. (1996). Słownictwo „wileńskie” ze zbioru Leonarda Jaszczanina dziś. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Cz. 1, ss. 79–109). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rieger, J. (1999). Słownictwa „wileńskiego” ze zbioru Leonarda Jaszczanina ciąg dalszy. W J. Rieger (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Cz. 2, ss. 57–76). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Satkiewicz, H. (1986). O zmianach w normie fleksyjnej współczesnego języka polskiego. *Prace Filologiczne*, 33, 237–241.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1990). *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej: Słownictwo*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1991). Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej. W J. Rieger & W. Werenicz (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 6, ss. 223–254). Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1995). Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej za lata 1989–1993 (z uzupełnieniami do roku 1988). W J. Rieger (Red.), *Studia nad polszczyzną kresową* (T. 8, ss. 265–282). Warszawa: „Semper”.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Sykulski, J. (1935/1936). Spostrzeżenia nad błędami językowymi młodzieży szkolnej w Słoniemiu. *Poradnik Językowy*, (1), 9–11.
- Sordyl, J., & Witkowski, W. (1993). Elementy obcojęzyczne w polszczyźnie „Czerwonego Sztandaru” i „Kuriera Wileńskiego” (1989–1990). *Slavia Orientalis*, 42(2), 346–349.
- Szymczak, M. (Red.). (1982). *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji* [SOJP]. Warszawa: PWN.
- Szober, S. (1937). *Słownik ortoepiczny: Jak mówić i pisać po polsku* [SO]. Warszawa: M. Arct.
- Szwed, J. (1931). *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych* [SzwM]. Wilno: Nakładem i drukiem Towarzystwa Wydawniczego „Pogoń”.

- Szwejkowska, H. (1929). Imiesłów przeszły czynny na -szy. *Język Polski*, 14, 71–75.
- Szwejkowska, H. (1934). O pomieszaniu rodzaju w czasie przeszłym u litewskich Polaków. *Język Polski*, 19, 183–184.
- Szwejkowska, H. (1953). Regionalne tło języka Adama Mickiewicza w brulionach rękopisu „Pana Tadeusza”. *Rocznik Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, 4, 47–62.
- Trypućko, J. (1955). *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza): Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX* (T. 1). Uppsala: A.-B. Lundequistska Bokhandeln.
- Trypućko, J. (1957). *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza): Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX* (T. 2). Uppsala: A.-B. Lundequistska Bokhandeln.
- Turska, H. (1930). Język polski na Wileńszczyźnie. W H. Turska (Red.), *Wilno i Ziemia Wileńska* (T. 1, ss. 219–225). Wilno: Wydawnictwo Wojewódzkiego Komitetu Regionalnego.
- Zdanowicz, A. i in. (1861). *Słownik języka polskiego* [SWil]. Wilno: wydany staraniem i kosztem M. Orgelbranda.
- Zielińska, A. (2002). *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej: Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Евгеньева, А. П. (Red.). (1981–1984). *Словарь русского языка АН СССР* [SRJa] (T. 1–4). Москва: Русский язык.
- Колас, Я., Крапіва, К., Глебка, П. (Red.). (1993). *Руска-беларускі слоўнік* [RBS] (T. 1–3). Минск: Беларуская энцыклапедыя.

Bibliography

- Bronicka, T. (1995). Regionalne cechy północnokresowe w prasie wileńskiej w dwudziestolecu 1918–1939. *Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy/Studia Filologiczne*, (41)/*Filologia Rosyjska*, (17), 15–25.
- Bronicka, T. (1997). Regionalizmy północnokresowe żywe w dwudziestolecu międzywojennym: Na podstawie Słownika ortoepicznego Stanisława Szobera. *Poradnik Językowy*, (2), 33–47.
- Czarkowski, L. (1909). *Słowniczek najpospolitszych rusycyzmów*. Wilno: J. Zawadzki.
- Doroszewski, W. (Ed.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* [SJPD] (Vols. 1–11). Warszawa: PWN.
- Doroszewski, W., & Kurkowska, H. (Eds.). (1995). *Słownik poprawnej polszczyzny* [SPP]. Warszawa.
- Евген'ева, А. П. (Ed.). (1981–1984). *Slovar' russkogo iazyka AN SSSR* [SRJa] (Vols. 1–4). Moskva: Russkii iazyk.
- Graczykowska, T. (1999). Lituanizmy leksykalne w kowieńskim tygodniku „Chata rodzinna”. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 377–384). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.

- Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Biesiadowska-Magdziarz, B. (2008). *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym: Polszczyzna pisana*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Joachimiak, J. (1999a). Osobliwości słownikowe w „Kurierze Wileńskim” z 1924 roku. *Acta Baltico-Slavica*, 24, 127–142.
- Joachimiak, J. (1996). Regionalizmy północnokresowe w utworach Władysława Abramowicza: Przyczynek do badań nad kulturalną polszczyzną wileńską w dwudziestoleciu międzywojennym. *Poradnik Językowy*, (10), 40–56.
- Joachimiak, J. (1999b). Wpływ przemian polityczno-społecznych na jakość polszczyzny „Kurierza Wileńskiego”: Na podstawie rocznika 1924 i 1939. In J. Porayski-Pomsta (Ed.), *Sytuacja językowa na Wileńszczyźnie: Materiały sympozjum „Socjo- i psycholingwistyczne uwarunkowania sytuacji językowej w Wilnie i na Wileńszczyźnie”*. Warszawa 16–18 października 1997 roku (pp. 187–197). Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Joachimiak, J., Marszałek, M., & Mędelska, J. (1999). Uwagi o naleciałościach regionalnych w międzywojennej prasie wileńskiej i lwowskiej: Próba porównania. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Vol. 2, pp. 365–375). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Joachimiak-Prażanowska, J. (2010). Rusycyzmy w „Kurierze Wileńskim” (1925–1939). *Acta Baltico-Slavica*, 34, 121–145.
- Kalėda, A., Kalėdienė, B., & Niedzviecka, M. (1991). *Lietuvių-lenkų kalbų žodynas* [KLLKŽ]. Vilnius: Mokslas.
- Karaś, H. (1996). *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Kardelytė, J., Lemchenas, Ch., Macaitis, J., Mankevičienė, A. (sudarė). (1982–1985). *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* [RLKŽ] (Vols. 1–4). Vilnius.
- Karłowicz, J. (1984). Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburgszczan (do druku przygotowała E. Smułkowa). In J. Rieger & W. Werenicz (Eds.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 3, pp. 33–81). Wrocław, Warszawa, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Karłowicz, J., Kryński, A. A., & Niedźwiedzki, W. (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (Vols. 1–8). Warszawa: nakł. prenumeratorów i kasy im. Mianowskiego.
- Kasner, M. (1992). Język polski w ustach Litwinki z Puńska. *Język Polski*, 62, 178–186.
- Kawyn-Kurzowa, Z. (1963). *Język filomatów i filaretów: Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kolas, I., Krapiva, K., Hlebka, P. (Eds.). (1993). *Ruska-belaruski sloŭnik* [RBS] (Vols. 1–3). Minsk: Belaruskaia ěnsyklapedia.
- Krasnowolski, A. (1919). *Najpospolitsze błędy językowe zdarzające się w mowie i piśmie polskiem*. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta.
- Kurier Wileński* [KW]. (1924–1939). Wilno.

- Kurzowa, Z. (1985). O polskich dialektach kresowych. *Język Polski*, 65, 99–108.
- Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.* [KurzW]. Warszawa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Linde, S. B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego* [SL] (Vols. 1–6). Warszawa.
- Łętowski, A. (1915). *Błędy nasze: Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*. Wilno: nakł. Księgarni Józefa Zawadzkiego.
- Markowski, A. (Ed.). (1999). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* [SPPMar]. Warszawa: PWN.
- Marszałek, M., & Mędelska, J. (1999). O polszczyźnie kowieńskiej utrwalonej w słownikach przekładowych z międzywojennej Republiki Litewskiej. *Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy/Studia Filologiczne*, (45)/*Filologia Rosyjska*, (19), 37–67.
- Masojć, I. (2001). *Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.
- Mędelska J. (1999). *Język „Prawdy Wileńskiej”: Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny* [MędPW]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane WSP.
- Mędelska, J. (1993). *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- Mędelska, J. (2000). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 2: *Lata 1945–1959*) [MędJP-II]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Mędelska, J. (2001). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)* (Vol. 3: *Lata 1960–1979*, Pt. 1: *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*) [MędJP-III]. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Mędelska, J. (2005). Wahania l//ł w wydawnictwach kowieńskich publikowanych w języku polskim w Republice Litewskiej (1919–1940). *Acta Baltico-Slavica*, 29, 87–104.
- Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001). Z badań nad stanem kulturalnej polszczyzny kowieńskiej w dwudziestoleciu międzywojennym. *Język Polski*, 81, 259–266.
- Nagórko, A. (1992). Wpływy rosyjskie na język polskiej inteligencji wileńskiej. In H. Kubiak, T. Paleczny, J. Rokicki, & M. Wawrykiewicz (Eds.), *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR* (pp. 139–147). Warszawa, Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Pizło, T. (1936/1937). Błędy językowe polskiej młodzieży litewskiej. *Poradnik Językowy*, (1), 12–18.
- Rieger, J. (1996). Słownictwo „wileńskie” ze zbioru Leonarda Jaszczanina dziś. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Pt. 1, pp. 79–109). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Rieger, J. (1999). Słownictwa „wileńskiego” ze zbioru Leonarda Jaszczanina ciąg dalszy. In J. Rieger (Ed.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (Pt. 2, pp. 57–76). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Satkiewicz, H. (1986). O zmianach w normie fleksyjnej współczesnego języka polskiego. *Prace Filologiczne*, 33, 237–241.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1990). *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej: Słownictwo*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1991). Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej. In J. Rieger & W. Werenicz (Eds.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 6, pp. 223–254). Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (1995). Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej za lata 1989–1993 (z uzupełnieniami do roku 1988). In J. Rieger (Ed.), *Studia nad polszczyzną kresową* (Vol. 8, pp. 265–282). Warszawa: „Semper”.
- Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.
- Sordyl, J., & Witkowski, W. (1993). Elementy obcojęzyczne w polszczyźnie „Czerwonego Sztandaru” i „Kuriera Wileńskiego” (1989–1990). *Slavia Orientalis*, 42(2), 346–349.
- Sykulski, J. (1935/1936). Spostrzeżenia nad błędami językowymi młodzieży szkolnej w Słoniemiu. *Poradnik Językowy*, (1), 9–11.
- Szober, S. (1937). Słownik ortoeiczny: Jak mówić i pisać po polsku [SO]. Warszawa: M. Arct.
- Szwed, J. (1931). *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych* [SzwM]. Wilno: Nakładem i drukiem Towarzystwa Wydawniczego „Pogoń”.
- Szwejkowska, H. (1929). Imiesłów przeszły czynny na -szy. *Język Polski*, 14, 71–75.
- Szwejkowska, H. (1934). O pomieszaniu rodzaju w czasie przeszłym u litewskich Polaków. *Język Polski*, 19, 183–184.
- Szwejkowska, H. (1953). Regionalne tło języka Adama Mickiewicza w brulionach rękopisu „Pana Tadeusza”. *Rocznik Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, 4, 47–62.
- Szymczak, M. (Ed.). (1982). *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji* [SOJP]. Warszawa: PWN.
- Trypućko, J. (1955). *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza): Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX* (Vol. 1). Uppsala: A.-B. Lundequistska Bokhandeln.
- Trypućko, J. (1957). *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza): Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX* (Vol. 2). Uppsala: A.-B. Lundequistska Bokhandeln.
- Turska, H. (1930). Język polski na Wileńszczyźnie. In H. Turska (Ed.), *Wilno i Ziemia Wileńska* (Vol. 1, pp. 219–225). Wilno: Wydawnictwo Wojewódzkiego Komitetu Regionalnego.
- Zdanowicz, A. et al. (1861). *Słownik języka polskiego* [SWil]. Wilno.
- Zielińska, A. (2002). *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej: Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Północnokresowe cechy fleksyjne w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” w dwudziestoleciu międzywojennym

Streszczenie

Artykuł przedstawia północnokresowe cechy fleksyjne, funkcjonujące w języku polskim gazety codziennej wydawanej na Wileńszczyźnie w okresie międzywojennym. Specyficzne fakty językowe z zakresu fleksji, niezgodne z normą ogólnopolską, obowiązującą w dwudziestoleciu międzywojennym, wyekscerpowano z „Kuriera Wileńskiego” (dalej KW) z lat 1924–1939.

W analizowanym czasopiśmie wystąpiło 21 swoistych zjawisk, zaliczanych przez badaczy wcześniejszych okresów do charakterystycznych właściwości fleksji kresowej.

Frekwencja tekstowa form osobliwych była zróżnicowana. Dużą częstością wystąpień odznaczało się zaledwie 6 zjawisk: zmiany liczby (np. *oklask*), osobliwe końcówki dopełniacza lp. (np. *krzaku*, *gabineta*), końcówka *-a* w mianowniku lm. (np. *fakta*), postać enklityczna *mię*, pomijanie zwrotnego *się* (np. *wymknąć*), formy czasowników z zaimkiem zwrotnym „się” w funkcji strony biernej (np. *Wydają się obiady*). Innowacyjne są tu tylko zmiany liczby oraz czasowniki bez ogólnopolskiego *się*. Pozostałe cechy w badanym okresie były w ogólnej polszczyźnie recesywne. Wszystkie wymienione tu zjawiska występowały często (zazwyczaj częściej niż w analizowanym czasopiśmie) w powojennej prasie wileńskiej.

Analiza wykazała, że fleksja odzwierciedlona w KW nosi pewne piętno regionalności. Stan zaobserwowany w badanej gazecie jest zbliżony do sytuacji stwierdzonej w wydawanej tuż po II wojnie światowej „Prawdzie Wileńskiej”, zarysowują się jednak znamienne różnice. Późniejsza prasa wileńska była znacznie bardziej nasycona osobliwościami fleksyjnymi niż międzywojenny KW. Odzwierciedliła się w niej znacznie większa różnorodność form osobliwych.

Słowa kluczowe: cechy fleksyjne; prasa polska; polszczyzna północnokresowa

Northern borderland inflectional features in the Polish language of *Kurier Wileński* in the interwar period

Abstract

This article presents Northern Borderland inflectional features functioning in the Polish language of a daily newspaper released in Vilnius county in the period of Interwar.

Specific language facts concerning the scope of inflection, not corresponding with common Polish standards, in the Interwar period were excerpted from *Kurier Wileński* between 1924 and 1939.

In this newspaper, 21 peculiar phenomena occurred which are classified by linguists examining earlier periods as characteristic features of the Northern Borderland inflection.

The textual frequency of distinctive forms varied. Only six phenomena were significantly outstanding with their high frequency of occurrence: change of number (*oklask*), special inflectional endings of genitive case in nominal form (*krzaku*, *gabineta*), ending *-a* in nominative case of plural form (*fakta*), enclitic form *mię*, omission of the reflexive pronoun *się* in reflexive verbs (*wymknąć*), reflexive verbs functioning as passive verbs (*wydają się obiady*). These innovative changes are only changes of number and verbs without common *się*. The rest of features in the researched period were recessive in the general Polish language. All phenomena mentioned here occurred often (usually more often than in the analysed newspaper) in post-war Vilnius press.

The analysis proved that inflection reflected in *Kurier Wileński* bears traits of regional variety of language. The situation observed in the examined newspaper is similar to the situation appearing in almost all post-war Vilnius press, however there are a few significant differences. Later Vilnius press was more saturated with inflectional originalities than the post-war *Kurier Wileński* and contained more variety of peculiar forms.

Keywords: inflectional features; Polish press; borderland variety of the Polish language

Correspondence: J. Joachimiak-Prażanowska, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz, e-mail: jop@autograf.pl

This work was supported by a core funding for statutory activities (prof. J. Mędelska) from the Polish Ministry of Science and Higher Education.

Competing interests: the author declares that she has no competing interests.